

ESKİ BİR AŞK HİKÂYESİNİN TRANSFERİ (BALATLAR KAZISINDA BULUNAN WILLOW-PATTERN PORSELENLER)

TRANSFER OF AN OLD LOVE STORY (WILLOW-PATTERN PORCELAINS FOUND IN BALATLAR EXCAVATION)

Makale Bilgisi | Article Info

Başvuru: 1 Kasım 2023	Received: November 1, 2023
Hakem Değerlendirmesi: 2 Kasım 2023	Peer Review: November 2, 2023
Kabul: 20 Aralık 2023	Accepted: December 20, 2023

DOI: 10.22520/tubaar.1384644

Deniz DEMİR*

ÖZET

Sinop il merkezinde yer alan Balatlar Kilisesi olarak tanınan yapı topluluğundaki arkeolojik çalışmalar 2010 yılından itibaren Prof. Dr. Gülgün KÖROĞLU kazı başkanlığında sürdürülmektedir. Bu alanda yapılan çalışmalar sonucu çok sayıda seramik ve porselen eser gün ışığına çıkarılmış olup çeşitli tekniklerin uygulandığı yerel seramiklerin yanı sıra Avrupa'dan (yoğun olarak İngiltere ve Fransa'dan) ithal edilen sayısız porselen de önemli bir veri kaynağı oluşturmuştur. Bu alanda yapılan arkeolojik kazılar sonucunda bulunan İngiltere fabrikalarında üretilmiş çeşitli bezeme tekniklerinin uygulandığı ve çeşitli bezeme kompozisyonlarının görüldüğü çok sayıda porselen eserin yoğun bir grubunu da transfer tekniği ile yapılmış porselenler oluşturmaktadır. Transfer tekniği ile çeşitli bezeme kompozisyonlarının porselen yüzeyine aktarıldığı Balatlar eserleri arasında yer alan eski bir aşk hikâyesinin anlatıldığı "willow-pattern" porselenler bu çalışmanın konusunu oluşturmaktadır. Balatlar kazısında tespit edilen bu eserlerin benzer örnekleri çeşitli arkeolojik kazılarda da gün ışığına çıkarılmıştır. Bunun yanı sıra birçok müze koleksiyonunda bulunmakta ve müzayedelerde satışa sunulan eserler arasında da kendini göstermektedir. "Söğüt ağacı" motifi olarak da literatürde yerini alan bu kompozisyon, 19. yüzyılda çok meşhur olmuş ve neredeyse tüm fabrikalar bu kompozisyonu porselen yüzeylerine aktarmıştır. Willow kompozisyonu, günümüzde çağdaş porselen sanatçıları tarafından da yorumlanmaya devam etmekte ve popülaritesini korumaktadır.

Anahtar Kelimeler: Porselen, Balatlar, Avrupa, İngiltere, Willow-pattern.

* Öğr. Gör. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Temel Sanat Bilimleri Bölümü, Ankara.
e-posta: deniz.demir@hbv.edu.tr ORCID: 0000-0002-2359-3932

Bu makale, yeni bilgi ve bulgularla "Balatlar Kazısı Geç Osmanlı Mezarlığından Seramik ve Porselen Buluntular" adlı doktora tezinden üretilmiştir. Bu çalışma sürecinde desteklerini esirgemeyen saygıdeğer hocalarım Prof. Dr. Gülgün KÖROĞLU ve Prof. Dr. Gülgün YILMAZ'a sonsuz teşekkürlerimle...

ABSTRACT

Since 2010, Prof. Dr. Gülgün KÖROĞLU has been continuing the excavations. As a result of the studies carried out in this field, many ceramic and porcelain products were brought to light. Among these works, numerous porcelains imported from Europe (mainly England and France) also constituted an essential data source. Many porcelain works of various decoration techniques and decoration circles produced in England factories were unearthed. These dense items also include porcelain made with the transfer technique. Porcelains with willow pattern, in which an old love story is told, which is among the Balatlar works, in which various decoration components are transferred into the porcelain with the transfer technique, contain the importance of this use. Examples similar to these artifacts found in the Balatlar Excavations were also unearthed in various remains excavations. In addition, it is included in many museum collections and shows itself among the works offered for sale at auctions. This circle, which has a place in the literature as a willow tree motif, became very famous in the 19th century and almost all factories transferred these circles to porcelain surfaces. The Willow composition continues to be interpreted by contemporary porcelain artists, and this setting still maintains its popularity today.

Keywords: Porcelain, Balatlar, Europe, England, Willow-pattern.

GİRİŞ

Sinop il merkezinde yer alan Balatlar Kilisesi olarak tanınan yapı topluluğundaki arkeolojik çalışmalar 2010 yılından itibaren Prof. Dr. Gülgün KÖROĞLU kazı başkanlığında sürdürülmektedir¹ (Foto. 1). Bu alanda yapılan çalışmalar sonucu, çok sayıda seramik ve porselen eser gün ışığına çıkarılmış olup çeşitli tekniklerin uygulandığı yerel seramiklerin yanı sıra Avrupa'dan (yoğun olarak İngiltere ve Fransa'dan) ithal edilen sayısız porselen de önemli bir veri kaynağı oluşturmuştur. Bu alanda yapılan arkeolojik kazılar sonucunda bulunan İngiltere fabrikalarında üretilmiş, çeşitli bezeme tekniklerinin uygulandığı ve çeşitli bezeme kompozisyonlarının görüldüğü çok sayıda porselen eserin yoğun bir grubunu da, transfer tekniği ile bezenmiş porselenler oluşturmaktadır. Bu eserlerden bahsetmeden önce İngiltere'nin porselencilik konusundaki gelişiminden bahsetmek yerinde olacaktır.

İngiliz Porselenleri

İngiltere, 18. yüzyılda meydana gelen sanayi devriminin etkisiyle diğer Avrupa ülkelerine kıyasla sermaye birikimi açısından daha ileri durumda bulunan bir ülke konumundaydı. İngiliz orta sınıf üreticileri, İngiltere'nin

Çin porselenleri ile yüzyıllar öncesine dayanan tanışıklığı ve Avrupa'daki ilk porselen üretim merkezi olan Meissen'e yakınlığının sağladığı avantajlar nedeniyle kendi porselen fabrikalarını, kendi imkânlarıyla kurmuşlardır. Aslında bu üreticilerin çoğu, İngiltere'de orta gelir düzeyinde artan talebi karşılamaya yönelik ucuz mavi-beyazlar ya da gösterişsiz emaye dekorlu seramikler üretmeyi amaçlamışlardır. Ayrıca ilk kez keşfedilen "kemik porselen", İngiliz porselenleri ile geliştirilen porselenlerin dekorunu oluşturmada kullanılan "transfer baskı" tekniği gibi çalışmalar İngiliz porselen sektörünün, dünya porselencilğine getirdiği önemli katkılarıdır. Söz konusu gelişmelerle beraber İngiltere'de çok sayıda porselen fabrikaları kurulmuştur (Coysh, 1982, s. 212; Godden, 1977; Kalyoncu, 2011, s. 57). İngiltere'nin çeşitli porselen fabrikalarında üretilmiş olan porselen ve porselen parçaları arkeolojik kazılarda gün ışığına çıkarılmaktadır. Balatlar kazı buluntuları arasında da çok sayıda çeşitli üretici damgalarının yer aldığı porselenler ele geçirilmiştir. Üretici damgasının yer olmadığı porselenler de benzer örnekleri ve İngiltere fabrikalarında geliştirilen bezeme teknikleriyle karşılaştırılarak İngiltere'den ithal edilen porselenler grubuna dâhil edilmiştir.

Fotoğraf 1. Balatlar yapı topluluğu havadan görünüm / *Balatlar building complex aerial view* (SBK Kazı Arşivi / *SBK Excavation Archive*).

¹ Balatlar Kilisesi kazısı ve seramik ve porselen buluntuları ile ilgili detaylı bilgi için bkz. Gülgün Köroğlu, Yaşar Serkal Yıldırım, Gülseren Kan Şahin, Ozan Hetto "Dünü ve Bugünüyle Balatlar Kilisesi Kazıları", Sinop Kültür ve Turizm Sempozyumu, 2021, s. 75-86; Gülgün Köroğlu, Filiz İnanan, "Sinop Balatlar Kilise Kazılarında Ortaya Çıkarılan Seramikler", Uluslararası Ortaçağ ve Modern Akdeniz Dünyası Seramik Kongresi, İstanbul, 2017, s. 319-327; Sevinç Gök İpekçioğlu, "Sinop Balatlar Yapı Topluluğu'nda Ortaya Çıkarılan Avrupa Seramiklerinin Batı Karadeniz Ağı İçerisindeki Yeri", Sanat Tarihi Dergisi, S. XXVII, 2018, s. 331-347; Deniz Demir, Balatlar Kazısı Geç Osmanlı Mezarlığından Seramik ve Porselen Buluntular, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2023.

Fotoğraf 2. Çeşitli tekniklerle bezenen İngiltere üretimi porselenler / *England-made porcelains decorated with various techniques* (Demir, 2023, s. 648, 674, 685, 687, 718, 719, 726, 725).

Fotoğraf 3. Transfer / Serigrafi tekniği ile çeşitli bezeme kompozisyonlarının oluşturulduğu Balatlar porselen örnekleri / *Balatlar porcelain samples where various decorative compositions were created with the Trasfe/Screen Printing technique* (SBK Kazı Arşivi/SBK Excavation Archive).

Balatlar buluntuları arasında yer alan İngiltere'den ithal edilen porselenler, geç dönem örneklerinin en geniş grubunu oluşturmaktadır. Bu seramikler teknik özellikleri bakımından Transfer Baskı (Serigrafi) Tekniği, Sır Altı Tekniği (Hand-Painted), Sünger Baskı Tekniği (Spongeware), Daldırma Astarlı Kaplar (Dipped Wares), Marbledware, Creamware, Deniz Kabuğu Bordürlü (Shell Edged Ware) olmak üzere yedi alt başlığa ayrılmıştır. Bu eserler teknik açıdan ayrı ayrı incelendiğinde, her birinin kendi içinde bezeme repertuarının zengin bir şekilde oluşturulmuş olduğu da dikkatlerden kaçmamaktadır (Foto. 2-3). Balatlar Kilisesi kazısında bulunmuş olan İngiltere'den ithal edilmiş porselenlerin fabrika damgalarından, bunların London ve Staffordshire fabrikalarında üretilmiş oldukları tespit edilmiştir (Foto. 4).

Çalışmanın konusunu oluşturan eserlerde kullanılan transfer tekniğinin ilk uygulandığı porselen örnekleri 1740'larda İtalya'daki Doccia Fabrikasında yapılmış, ancak tekniğin gelişimi 1750'lerde İngiltere'de gerçekleşerek 1756'da ilk kez Bow atölyesinde gravür

Fotoğraf 4. Balatlar'da bulunan İngiliz Porselenlerindeki damgalar/markalar / *Stamps/brands on English Porcelain in Balatlar* (Demir, 2023, s. 94).

sanatçısı Robert Hancock tarafından uygulanmıştır (Gök, 2011, s. 80). Bu teknik, bakır plakalardaki oyma desenlerin porselen yüzeyler üzerine aktarılmasıyla geliştirilmiş ve hem iç bükey hem de dış bükey yüzeylerin dekorlanmasına olanak sağlamıştır. R. Hancock, Bow atölyesinden sonra 1757'de Worcester ve Caughley fabrikalarına geçmiş, sonrasında bu teknik, tüm Avrupa'da yayılmaya başlamıştır (Ade Boger, 1971, s. 347-348; Savage-Newman, 2000, s. 296). Transfer tekniği, emaye boyalarla mürekkeplenmiş oyulmuş bir metal plakanın, ince bir kâğıt parçası üzerine bir

baskı yapılarak çanak çömlek veya porselen yüzeyine aktarılmasıyla geliştirilmiştir (Ade Boger, 1971, s. 347). Transfer baskının bu şekilde seri üretime uygun hale getirilmesiyle, İngiliz seramik endüstrisi yavaş yavaş Çin ile rekabet noktasına ulaşmıştır. Fakat ilk başta kalite olarak Çin porselen düzeyine ulaşamamış ve seçkin kesim tarafından Çin porselenleri tercih edilmeye devam etmiştir. Bu süreçte Staffordshire'daki Spode fabrikasının kurucusu olan I. Josiah Spode'un (1733-1797) ismi öne çıkmıştır. Spode, hem kaliteli porselen bünye olan kemik porselenin (bone china) hem de sır altına mavi transfer baskı tekniğinin geliştirilmesi hususundaki başarıyla ilişkilendirilmiştir. Spode ile ilişkilendirilen 1780 dolaylarındaki gelişmeler, seramik sanayisi için adeta bir devrim niteliğindedir. Böylece Spode fabrikasının öncülüğünde, İngiliz seramik firmaları çeşitli markaların görüldüğü mavi-beyaz transfer baskılı ürünlerini piyasaya sürmeye başlamış, bu ürünler fazlasıyla talep görmüştür. Transfer baskılı mavi-beyaz porselenlere artan bu aşırı talep, "Mavi-beyaz çılgnılığı" şeklinde ifade edilerek literatürdeki yerini almıştır. Burada mavinin öne çıkması, hem ithal Çin porselenlerinin taklit edilmesi isteğinden, hem de kobalt mavisinin diğer renklere göre sır altında daha başarılı sonuçlar vermesinden kaynaklanmaktaydı. Mavi-beyaz üretimde renk tercihi kadar bezeme tercihinde de Çin etkisi belirgindir. Çin etkisiyle geliştirilen bu bezeme anlayışı "Chinoiserie Stili" olarak adlandırılmıştır. Bu stil 18. yüzyılda Fransa, Almanya ve İngiltere'de revaçta olan Rokoko stiline bir parçası olarak geliştirilmiştir. Chinoiserie stilindeki mavi-beyazlarda ya Çin porselenlerindeki motifler aynen kopyalanmış ya da Çin betimleme geleneğine sadık kalınarak Avrupa tasarımları üretilmiştir. Bu motif grubu kendi içinde "Bungalov (Tek katlı ev)", "Kelebek Çatısı", "Ejder", "Uçan Flama", "Anka Kuşu", "Pagoda (bir tür Budist tapınak)", "Tavus Kuşu", "Orman Manzarası" ve "Çin Manzarası" gibi pek çok alt gruba ayrılmıştır (Yılmaz, 2012, s. 94-96). Chinoiserie stilindeki motiflerden en popülerleri "Söğüt Motifi/Willow-Pattern" olup bu motif 1780 civarında Caugley Fabrikası'nda tanıtılmıştır (Yılmaz, 2012, s. 98; Ade Boger, 1971, s. 372; Godden, 1977).

Willow-Pattern'in Hikâyesi ve Kompozisyonunun Gelişimi

19. yüzyılda popüler hale gelen, porselen yüzeylere aktarılan "willow-pattern", eski bir efsanevi Çin hikâyesine dayanmaktadır. Eski bir aşk hikâyesinin konu olduğu bu efsanevi öykünün başkarakterleri: Mandarin Tso Ling, Mandarinin kızı Koong Shee, Mandarinin kâtabi Chang ve Mandarinin arkadaşı eski tüccar Ta Jin.

Çeşitli versiyonları olan bu çok eskiye dayanan aşk hikâyesi, yukarıdaki kahramanlar çerçevesinde genel hatlarıyla şu şekildedir:

...Uzun zaman önce Eski Çin'de Tso Ling adında bir mandarin vardı... Tso Ling eşini kaybetmiş yaşlı bir adam olarak Pagoda'da güzeller güzeli biricik kızı Koong Shee ile yaşamaktaydı. Pagoda bahçesinin bir yanı geniş derin bir nehre, diğer yanı da aşılamayacak yükseklikteki zig-zag şeklinde uzanan çitlerle çevriliydi. Koong Shee'nin yaşamı bu alandan ibaretti ve buradan çıkması yasaktı. Mandarin, kızını eskiden tüccar olan arkadaşı Ta-jin ile evlendirecekti ve bu konuda Ta-jin'e söz vermişti. Bu yüzden kızını kendisinden başka kimse görmemeliydi. Koong Shee çok yalnızdı ve bahçedeki kuşları kendine arkadaş bilmişti... Genç kız bir gün babasının kâtabi olan Chang ile karşılaşmış ve Chang ile ilk görüşte birbirlerine âşık olmuşlardı. Fakat aralarındaki statü farkından dolayı aşklarının imkânsız olduğunun da farkındaydılar. Buna rağmen duygularını bir yana bırakıp aşklarından vazgeçemediler. Bir gün gizlice buluştukları esnada Tso Ling onları yakaladı ve hemen genç adamı kovarak çok uzaklara gönderdi. Kızına Chang'ı unutmaması ve Ta Jin ile evlenmesi gerektiğini söyledi. Kız babasına karşı çıksa da, Mandarin, büyük Pagoda'nın görüş açısında olan, derin nehre doğru çıkıntı yapan bir ev inşa ettirdi ve kızını buraya hapsedti... Aradan bir yıl geçince Mandarin, tüccar arkadaşı Ta Jin'i kızını görmeye getirdi. Ta Jin yanında nişan hediyesi de getirmişti, bunu gören genç kız yaşlı gözlerle çaresizce bakakaldı. Mandarin ve Ta Jin düğün tarihini konuşmak için kızın yanından uzaklaştılar... O gece Koong Shee ağlayarak pencerenin kenarına oturdu. Aşağıda suda yüzen bir Hindistan cevizi kabuğu dikkatini çekti, suya uzanarak kabuğu aldı ve kabuğun içinde bir not buldu. Not Chang'dandı. Onun yakınlarda olduğunu düşünerek sevinçle cevap yazdı ve kâğıdı yelken haline getirip suya bıraktı. Mektupta Ta Jin ile evlendirileceği ve düğün tarihi ile ilgili bilgiler yazıyordu. Koong Shee düğün gününe kadar Chang'dan cevap beklese de beklediği cevap gelmedi... Düğün günü geldi çatı ve Koong Shee, pagodaya Ta Jin'in yanına götürüldü. Genç kız, Ta Jin'in düğün hediyesi olan mücevher kutusunu açtığı esnada kalabalık içinden kayıççı kılığında girmiş olan Chang, hızla içeriye fırladı. Chang'ı görünce şaşırarak Koong-Shee genç adamla birlikte hızla nehre doğru koştu. Mandarin Tso Ling, genç âşıkları kovaladı ve nihayet âşıklar köprüden geçerek adaya kaçtı. Ardından kızın babası arama emri çıkardı, kıskanç Ta-Jin tarafından bulunana kadarki geçen sürede Koong Shee ile Chang zorluklara rağmen mutluluk içinde yaşadı. Fakat Ta-Jin onları bulduktan sonra buldukları yeri ateşe verdi... Her ne kadar bu aşk hikâyesinin sonu acıklı gibi görünse de yangın esnasında Tanrılar genç âşıkların ruhlarını bir çift güvercine dönüştürür. Böylece genç âşıklar Koong Shee ve Chang ölümünden sonra da ayrılmazlar sonsuza kadar gökyüzünde bir çift güvercin olarak süzülürler (Drummond, 1992; Fontannaz, 1981; Krueger, 1999; Young, 1996, s. 19; Yılmaz, 2012, s. 99; Ade Boger, 1971, s. 372).

Fotoğraf 5. a-Willow-Nankin's Porselen örnekleri / *Willow-Nankin Porcelain Samples* (Copeland, 1980, s.34); **b-** Willow-Pattern porselen takımı örneği / *Willow-Pattern porcelain set sample - Lahaina Heritage Museum* (<https://whichmuseum.co.uk/museum/lahaina-heritage-museum-10767> /Erişim Tarihi: 01.12.2023).

Fotoğraf 6. a. Çin porseleni-1760 / *Chinese porcelain-1760* (https://en.wikipedia.org/wiki/Willow_pattern); **b.** Nanking willow olarak adlandırılan Çin porseleni / *Chinese porcelain called Nanking willow* (Giehler, 2020, s. 211); **c.** Staffordshire willow desenli porselen örneği-1800 / *Staffordshire willow pattern porcelain sample/1800* (Giehler, 2020, s. 211); **d.** Willow-pattern porselen örneği-19. yüzyıl / *Willow-pattern porcelain sample-19th century* (Jeffries, 2022, s. 458).

İşte bu kadim aşk hikâyesi, kurgusal romanlara, şiirlere, teatral eğlencelere defalarca konu olduğu gibi porselen dekorlanması hususunda da porselen sanatçılarına ilham kaynağı olmuştur. Willow-Pattern/Çin Söğüdü olarak adlandırılan bu motif, 1780'de Çin porselenlerinden aldığı birçok farklı öğeyi tek bir tasarımda kompoze ederek bakır plaka üzerine aktaran Caughley fabrikasında Thomas Turner'in yanında çalışan İngiliz seramikçi Thomas Minton'a atfedilmektedir. Minton, willow-pattern'in

prototipi olan bu tasarımı dönemin önemli seramik üreticilerinden birine satmıştır. Turner ise bu motifi, Nankinware/Willow Nankin's olarak bilinen mavi-beyaz manzaraların görüldüğü Çin porselenlerine dayandırmıştır (Foto. 5a-6b).

Süreç içerisinde bu motif, diğer İngiliz porselen fabrikalarında da çeşitli varyasyonlar halinde porselen yüzeylerine aktarılmaya devam etmiştir (Ade Boger, 1971, s. 347-348, 372; Savage-Newman, 2000, s. 315; Young, 1996, s. 18, 28-29; Yılmaz, 2012, s. 98). Bu motif ile sıklıkla anılan bir diğer isim de Josiah Spode I'dir. Spode'un ilk söğüt motifi 1790'lı yıllara rastlamaktadır. Yıllar içinde J. Spode de bu motifte küçük farklılıklar yaparak çeşitli willow-pattern porselen üretmiştir (Copeland, 1980, s. 39). Nihayetinde bu motif, geçtiği bu süreçlerden sonra standart şekline kavuşarak 19. yüzyıl başlarında bu haliyle hızla üretilmeye devam etmiştir (Foto. 6d). Yemek takımlarında sevilerek uygulanan bu kompozisyon, 1850'den sonra çay takımlarında da görülmeye başlamıştır (Ade Boger, 1971, s. 347-348, 372; Savage-Newman, 2000, s. 315) (Foto. 5b).

Zamanla standart hâline kavuşan bu meşhur tasarımdaki Willow-Pattern/Söğüt Motifi ifadesiyle kastedilen şey, tek başına bir ağaç olmayıp bu ağaç, birlikte işlendiği köprü, köprü üzerindeki insanlar, çayevi, elma ağacı, çiçek açmış portakal ağacı, karşılıklı duran iki güvercin figürü, ön düzlemdeki çit gibi aslında ana sahnenin sadece bir parçasını oluşturmaktadır. Bir motifin willow-pattern/söğüt ağacı deseni olarak adlandırılabilmesi için kuşkusuz kompozisyon içinde söğüt ağacının olması yeterli değildir. Karşılıklı uçan iki güvercin, ön düzlemdeki çit, köprü, köprü üzerindeki 3 figür, pagoda, tekne, ada bu kompozisyonu tamamlayan olmazsa olmaz öğelerdir (Foto. 7).

Fotoğraf 7. Willow-Pattern porselende yer alan öğeler / *Items featured in Willow-Pattern porcelain* (<https://nationalmuseumpublications.co.za/the-willow-pattern/> / Erişim Tarihi: 01.12.2023).

- a-** Söğüt ağacı / *Willow tree,*
b- Mandarin Tso Ling'in kızı Koong Shee ile birlikte yaşadığı pagoda / *The pagoda where Mandarin Tso Ling lived with his daughter Koong Shee,*
c- Kong Shee'nin dışarıya çıkamaması ve Chang'ın içeriye girememesi için yapılan çit / *The fence built to prevent Kong Shee from going outside and Chang from getting in*
d- Köprü / *Bridge,*
e- Köprü'nün üstünde üç figür (Chang, Koong Shee, Tso Ling) Chang en önde, arkasında Koong Shee ve onun arkasında Tso Ling / *Three figures on the bridge (Chang, Koong Shee, Tso Ling) Chang in front, Koong Shee behind her and Tso Ling behind her*
f- Chang ve Koong Shee'nin kaçtıkları balıkçı teknesi / *The fishing boat from which Chang and Koong Shee escaped,*
g. Elma ağacı / *Apple tree,*
h- Chang ve Koong Shee'nin kaçtıkları ada / *The island where Chang and Koong Shee escaped,*
ı- Chang ve Koong Shee'nin ruhunu temsil eden güvercinler / *Doves representing the spirit of Chang and Koong Shee*

Fotoğraf 8. Willow sahnesinin görüldüğü Balatlar porselenleri / *Balatlar porcelains with the Willow scene* (Demir, 2023, s. 606, 621, 618, 614, 615, 634, 642).

Balatlar Kazısında Bulunan Willow-Pattern Porselenler

Balatlar kazı buluntuları arasında İngiltere'den ithal edilen sayısız porselen eser arasında willow deseninin işlendiği tam ve tama yakın örneklerle (iki tam, iki tama yakın) beraber bu sahnenin işlendiğine işaret eden çok sayıda porselen, parçalar halinde bulunmuştur (Foto. 8). Buluntular arasında bu porselenlerin beyaz zemin üzerine, mavi, siyah ve yeşil renkle transfer edilmiş örnekleri yer almaktadır (Foto. 9). Mavi-beyaz ve siyah-beyaz örnekler yoğunluk gösterirken, bir kısmı iki parça halinde bulunan yeşil-beyaz willow-pattern tabak örneği bu zamana kadar tespit edilen Balatlar örnekleri arasında tektir (Foto. 9c).

Fotoğraf 9. Willow kompozisyonlu tabaklarda renk çeşitliliği / *Color diversity in plates with willow composition* (Demir, 2023, s. 609, 622, 624).

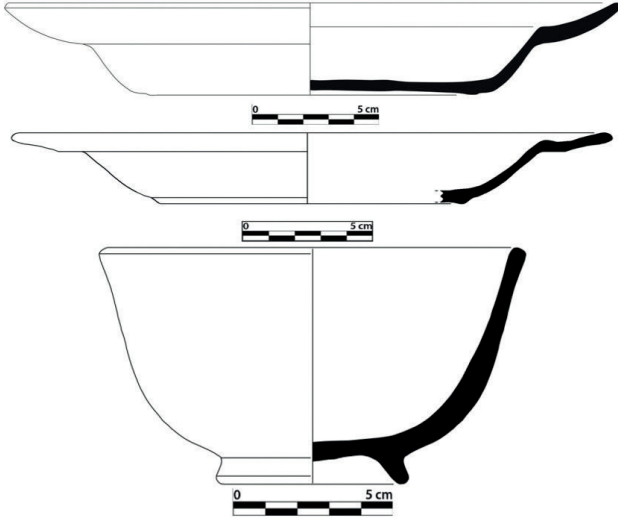

Fotoğraf 10. Willow kompozisyonunun uygulandığı tabak ve kâse / *Plate and bowl with willow composition applied* (Demir, 2023, s. 606, 618).

Çalışma kapsamında değerlendirilen willow-pattern/söğüt desenli porselenlerden, Balatlar'da yapılan kazı çalışmaları sonucunda iki tam örnek gün ışığına çıkarılmıştır. Bunlardan biri mavi-beyaz tabak diğeri ise siyah-beyaz kâsedir (Foto. 10). Eserlerin formu dolayısıyla mavi-beyaz tabakta kompozisyon tabağın iç kısmında, siyah-beyaz kâsede de kompozisyon eserin dış kısmına transfer edilmiştir. Kâse formundaki bu eser, bugüne kadar Balatlar kazısında bulunan willow kompozisyonunun görüldüğü porselenler arasındaki tek kâse örneğidir (Foto. 10b).

Şekil 1. Çizimler üzerinden willow desenli porselenler / *Porcelains with willow pattern from drawings* (Demir, 2023, s. 607, 610, 619).

Benzer form özelliklerine sahip Willow kompozisyonunun görüldüğü tam ve tama yakın örneklere göre bu eserlerin ölçü aralıkları şu şekildedir. Tabaklarda; ağız çapı 22-27 cm., dip çapı 13-14 cm., yükseklik 3.2-3.9 cm., cidar kalınlıkları ise 0.35-0.5 cm. aralığındadır. Tek bir örneği olan willow desenli kâsenin ise; ağız çapı: 12.9 cm., Dip/Kaide Çapı 5.8 cm., yüksekliği 7.3 cm., cidar kalınlığı ise 0.5 cm.'dir.

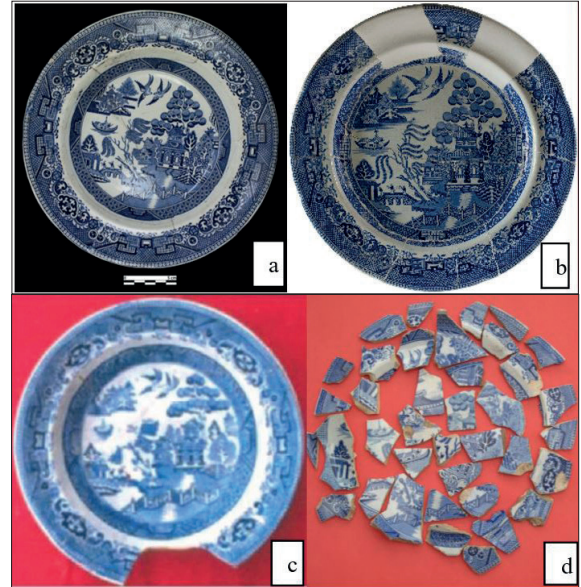
Bu eserler, Balatlar kazısında tespit edilen Geç Osmanlı döneminde kullanılan Rum-Ortodoks mezarlık alanında (IV No.lu mekân IV No.lu açma, XVI No.lu mekân IV No.lu açma) bulunmuştur. Balatlar kazısında willow-pattern porselenlerin yanı sıra İngiltere'den ithal edilen çeşitli bezeme tekniğiyle oluşturulan başka desenlerin de görüldüğü çok sayıda porselen ve porselen parçası gün ışığına çıkarılmıştır. Burada bulunan ithal porselenlerin bir grubunu da aynı yüzyılda Fransa'dan ithal edilen porselenler oluşturmaktaysa da İngiltere'den ithal edilen porselenlerin yoğunluğu daha fazladır. Bu yoğunluk ülkeler arasındaki rekabette kimin daha önde olduğunun da göstergelerinden biri olarak kabul edilebilir. Nitekim 1802 yılında Sinop'a konsolos olarak atanan Pascal Faurcade Osmanlı-Fransız ticaretinin gelişmesi için çok çaba harcamış, bir yandan da İngiltere ve Rusya ile rekabete girmiş fakat başarısızlığa uğrayarak Anadolu'yu terk etmiştir (Gök İpekçioğlu,

2018, s. 337). Görüldüğü gibi Balatlar kazısında bulunan bu eserler, bir liman kenti olan Sinop'un Osmanlı dönemindeki ticari faaliyetlerini gösteren önemli bir veri kaynağıdır. Bununla beraber çalışmaya konu olan porselen eserler, Balatlar'da 19. yüzyılda aktif olan kiliseye hediye olarak sunulmuş olabileceği gibi burada yaşayan Rum cemaatinin günlük kullanım eşyaları arasında olması da ihtimaller dâhilindedir. Dolayısıyla bu eserler, Rum cemaatinin günlük kullanım eşyalarındaki beğenilerini yansıtmaması bakımından da dikkat çekmektedir.²

KARŞILAŞTIRMA VE DEĞERLENDİRME

Transfer tekniği ile porselen yüzeylere aktarılmış Willow-Pattern/Söğüt Ağacı motifinin görüldüğü eserler, ülkemizde yapılan çeşitli arkeolojik kazılarda gün ışığına çıkarılmış, çıkarılmaya da devam etmektedir. Balatlar kazısında bulunan bu eserlerin benzer örneklerinin bazıları Smyrna Agorası, Aziz Nicolaos Kilisesi, Alanya Kalesi, Demirköy kazılarında tespit edilmiştir³ (Gök Gürhan, 2011, s. 83; Meriç, 2021, s. 145; Meriç, 2022, s. 167-168; Uysal, 2007, s. 556) (Foto. 11). Bu porselenler

Fotoğraf 11. a. Balatlar Kazısı willow desenli tabak örneği / *Example of a willow patterned plate from the Balatlar excavation* (Demir, 2023, s. 606); **b.** Smyrna Agorası Kazısı willow desenli tabak örneği / *Example of a willow patterned plate from the Smyrna Agora Excavation* (Meriç, 2021, s. 361); **c.** Aziz Nicholas Kazısı willow desenli tabak örneği / *Example of a willow patterned plate from the St. Nicholas excavation* (Fındık, 2007, s. 745); **d.** Alanya Kalesi Kazısı willow desenli tabak örneği / *Example of willow patterned plate from Alanya Castle Excavation* (Oral, 2009, Lev.32).

² 19. yüzyılda Rum halkının yaşadığı bilinen Demre'de yapılan Aziz Nicholas kazısında tespit edilen benzer porselenler de yine Rumların günlük kullanımındaki ortak beğenilerini yansıtmaktadır (Fındık, 2007, s. 738-739).

³ Bu porselenler, ülkemizde Topkapı Sarayı Müzesi (Tufan, 2022, s. 155), Mersin Arkeoloji Müzesi, Samsun Müzesi vb. gibi birçok müze koleksiyonunda yer almakta ve müzayedeelerde satışa sunulan eserler arasında görülmektedir.

ESKİ BİR AŞK HİKÂYESİNİN TRANSFERİ (BALATLAR KAZISINDA BULUNAN WILLOW-PATTERN PORSELENLER)

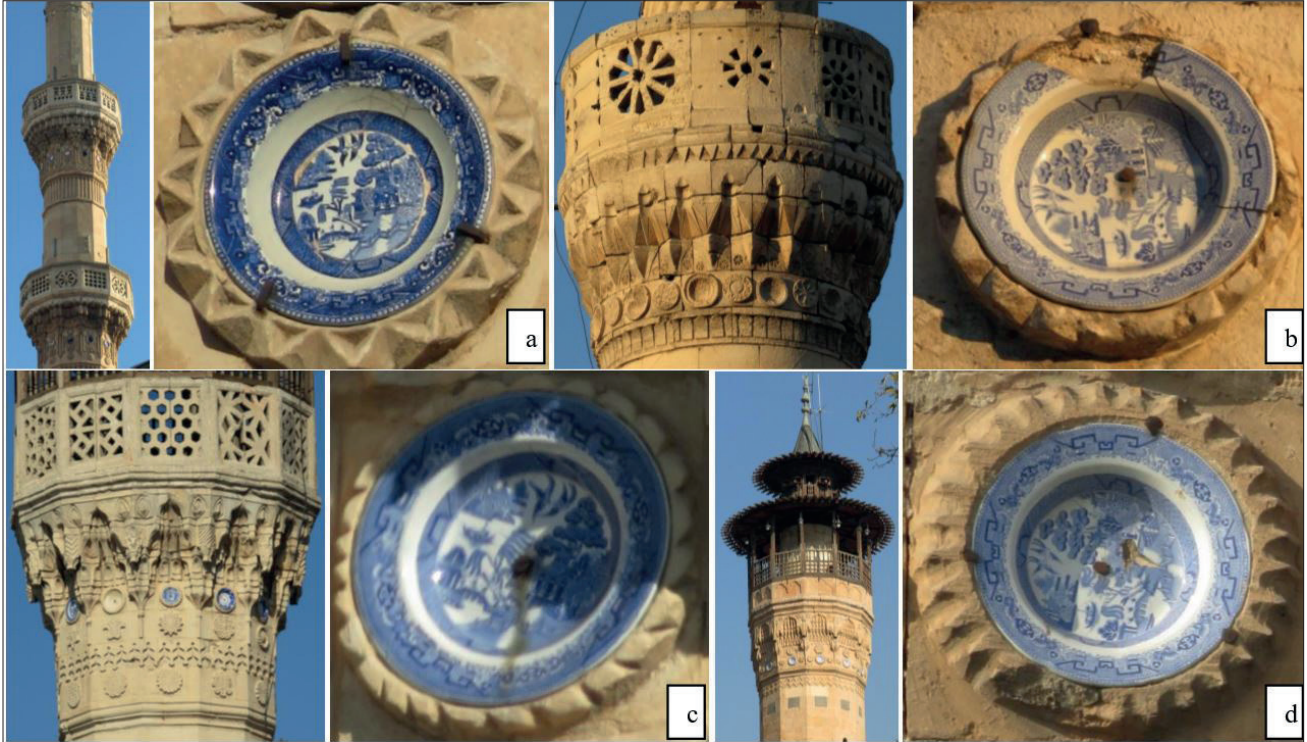
buldukları yerin 19-20. yüzyıllardaki ticari faaliyetleri hakkında bilgi vermesi ve o dönemde orada yaşayan halkın günlük kullandığı beğenilerini yansıtmaları açısından önem arz etmektedir. Ayrıca başta bu porselenlerin, ortaya çıktığı İngiltere’de yer alan müzelerin koleksiyonlarında (British Museum⁴, Victoria ve Albert Museum⁵, National Gallery⁶, Fitzwilliam Museum⁷, Dunham Massey

(D’Antonio, 2018, s. 4) vb.), 19. yüzyılda üretimin yayılarak sürdürüldüğü birçok Avrupa ülkesinde, Amerika’da ve daha birçok ülkede yer alan müze koleksiyonlarında willow-pattern porselen eserleri bulunmaktadır (Foto. 12). Bununla beraber çeşitli ülkelerde yapılan arkeolojik çalışmalar sonucu gün ışığına çıkarılan eserler arasında da sayısız willow-pattern porselen örnekleri vardır.

Fotoğraf 12. İngiltere’deki müze koleksiyonlarında yer alan willow-pattern porselen örnekleri / *Willow-Pattern porcelain samples in museum collections in England.* **a.** British Museum örneği / *British Museum sample* (https://www.britishmuseum.org/collection/object/H_R-30 /Erişim Tarihi: 21.11.2023); **b.** Victoria ve Albert Museum örneği / *Victoria ve Albert Museum sample* (<https://collections.vam.ac.uk/item/O77999/plate-spode-ceramic-works/> /Erişim Tarihi: 21.11.2023); **c.** National Gallery örneği / *National Gallery sample* (<https://nationalmuseumpublications.co.za/the-willow-pattern/> /Erişim Tarihi: 21.11.2023); **d.** Fitzwilliam Museum örneği (<https://data.fitzmuseum.cam.ac.uk/id/image/media-1807280849> / Erişim Tarihi: 21.11.2023).

Fotoğraf 13. Minarelerde bezeme unsuru olarak kullanılan willow-pattern porselen örnekleri / *Samples of willow-pattern porcelain used as decoration elements on minarets.* **a.** Gaziantep Şirvani Camii minaresi ve minarede yer alan willow-pattern porselen tabak / *Gaziantep Şirvani Mosque minaret and the willow-pattern porcelain plate on the minaret* (Orhanlı, 2018, s. 62, 148); **b.** Gaziantep Kozanlı Camii minaresi ve minarede yer alan willow-pattern porselen tabak / *Gaziantep Kozanlı Mosque minaret and the willow-pattern porcelain plate on the minaret* (Orhanlı, 2018, s. 169, 174); **c.** Gaziantep Tahtani Camii minaresi ve minarede yer alan willow-pattern porselen tabak / *Gaziantep Tahtani Mosque minaret and the willow-pattern porcelain plate on the minaret* (Orhanlı, 2018, s. 227-228); **d.** Kahramanmaraş Ulu Camii minaresi ve minarede yer alan willow-pattern porselen tabak / *Kahramanmaraş Grand Mosque minaret and the willow-pattern porcelain plate on the minaret* (Orhanlı, 2018, s. 295-296).

⁴ https://www.britishmuseum.org/collection/object/H_R-30 /Erişim Tarihi: 21.11.2023

⁵ <https://collections.vam.ac.uk/item/O77999/plate-spode-ceramic-works/> /Erişim Tarihi: 21.11.2023

⁶ <https://nationalmuseumpublications.co.za/the-willow-pattern/> /Erişim Tarihi: 21.11.2023

⁷ <https://data.fitzmuseum.cam.ac.uk/id/image/media-1807280849> / Erişim Tarihi: 21.11.2023

Örneğin; İngiltere'nin Liverpool kentinin Edge bölgesinde yapılan Williamson Tüneli kazısında⁸ ve Polonya'nın Gdansk şehrinde yapılan arkeolojik kazılar sonucunda çok sayıda willow-pattern porselenler bulunmuştur (Dağbal, 2017, s. 312-314).

Çin porselenlerinden ve meşhur efsanevi aşk hikâyesinden alınan ilhamla, 1780 yılında ilk kez T. Minton tarafından tasarlanan willow-pattern motifi 19. yüzyılda popüler hale gelmiştir. Minton, bu tasarımı birlikte çalıştığı Thomas Turner'a ait olan Caughley fabrikasında oluşturmuş, Turner ile ortaklıklarını ayırdıktan sonra kendi fabrikasını kurmuş, sonrasında bu tasarım, hem Turner hem Minton tarafından hem de diğer fabrikalarda geliştirilmeye devam etmiştir. Transfer tekniğinin sağladığı imkânla seri bir şekilde yemek ve çay fincan takımları olarak üretilen willow-pattern porselenler, 19. yüzyılda birçok Avrupa ülkesinde neredeyse her insanın evinde mutfak eşyası olarak kullanılmaktaydı. 1780 yılında ilk örneğinin İngiltere'de oluşturulduğu bu porselenler, yukarıda da söz edildiği gibi 19. yüzyılda İngiltere ve çevre ülkelerdeki porselen fabrikalarının yanı sıra diğer Avrupa ülkelerinde, hatta Amerika'da yer alan porselen fabrikalarında seri şekilde üretilmeye devam etmiştir (Haggarty, 2020, s. 44).

Üretim bu şekilde birçok fabrikaya yayıldığı willow-pattern porselenler, 19. yüzyılda İngiltere'den birçok ülkeye ihraç edilmiştir. Bu porselenlerin ülkemizde de ithal edildiği, Balatlar kazısında ve diğer birçok arkeolojik kazıda ele geçen willow-pattern porselenlerden anlaşılmaktadır. Bunun yanı sıra Geç Osmanlı döneminde ülkemizdeki bazı mimari yapıların şerefe altlarına bezeme unsuru olarak (bacini) Avrupa porselenleri yerleştirilmiştir⁹ (Polat-Orhanlı, 2020, s. 672-701; Polat, 2021, s. 1117-1145). Bu porselenler arasında willow-pattern porselen tabakların kullanıldığı da görülmektedir (Orhanlı, 2018, s. 148, 169, 174, 227, 228, 295, 296) (Foto. 13).

Tasarlandığı ilk günden itibaren üretim amacı dâhilinde sevilerek kullanılan bu porselenler, dekorasyon amaçlı duvarlara da asılmıştır. Hatta bu durum 19. yüzyılın ikinci yarısında duvara asılma durumunu aşarak oda duvarlarının tamamen kaplanmasıyla mimari yapıların oda tasarımlarında kendini göstermiştir. Bu tasarımın bir örneğini Hindistan'da yer alan Fateh Prakash Sarayı'nın bir odasında görmek mümkündür (Foto. 14). Söz konusu odanın tüm duvarlarının willow-pattern porselenlerle kaplanmış olması oldukça dikkat çekicidir (Stobart, 2023, s. 321-322).

Fotoğraf 14. Fateh Prakash Sarayı'nın odası / *Room of Fateh Prakash Palace* (Stobart, 2023, s. 321-322).

18. yüzyılda ortaya çıkan, 19. yüzyılda seri şekilde üretilerek dünyaya yayılan willow-pattern porselenler halen üretilmeye devam etmektedir. Bununla beraber willow kompozisyonu, günümüzde çağdaş porselen sanatçıları tarafından yorumlanarak porselen yüzeylere aktarılmaktadır. Çağdaş porselen sanatçıları, bazen orijinal kırık porselenler üzerine müdahalelerde bulunarak, bazen yeni oluşturulan porselen yüzeylere yorumlarını aktarmışlardır (Foto. 15a,b,c). Bunun yanı sıra bu motifin parçalanmasıyla birden fazla porselen tabak yüzeyine aktarıldığı farklı bir yorumu da bulunmaktadır (Foto. 15d).

Fotoğraf 15. a. Stephen Bowers, Avustralyalı Söğüt Motifi, Fırça dekorlu mavi beyaz porselen tabak, 2013 / *Stephen Bowers, Australian willow motif, Brush decorated blue and white porcelain plate, 2013* (Ağatekin, 2018, s. 925); b. Olly Moss, 8 bitlik Söğüt Motifi, İnce porselen üzerine çıkartma dekor, 2013 / *8-bit motif, Decal decor on fine porcelain, 2013* (Ağatekin, 2018, s. 925); c. Paul Scott, Fukushima, 1965 tarihli kırık tabak üzerine müdahale ve kintsugi, 2014 / *Paul Scott Intervention and kintsugi on a broken plate dated 1965, 2014* (Ağatekin, 2018, s. 924); Molly Hatch, Mavi Söğüt Motifi, Sıralı el boyaması, 2012 / *Molly Hatch Blue willow motif, Underglaze hand painted, 2012* (Ağatekin, 2018, s. 926).

⁸ https://en.wikipedia.org/wiki/Williamson_Tunnels

⁹ Bu uygulama Anadolu'da Selçuklu devri ile başlamış, Beylikler ve Erken Osmanlı dönemi yapılarında da devam etmiştir. Detaylı bilgi için bkz. Turhay Polat-Oktay Orhanlı, "Adıyaman Camilerinde Süsleme Unsuru Olarak "Bacini" Uygulamaları", *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 35, 2020, s. 672-701; Oktay Orhanlı, *Anadolu Türk Mimarisinde Bezeme Unsuru Olarak Seramik Kullanımı*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2018.

SONUÇ

Thomas Minton'un bir Çin motifinden hareketle oluşturduğu Willow-Pattern/Söğüt Ağacı deseninin görüldüğü porselen eserler, başta ortaya çıktığı İngiltere'deki müzeler olmak üzere dünyadaki birçok müze koleksiyonunda yer almaktadır. Bununla beraber Balatlar kazısında olduğu gibi birçok arkeolojik kazının önemli bir buluntu grubunu oluşturmaktadır. Bu buluntular, bulunulan yerin ticari ilişkileri hususunda bir veri kaynağı oluşturmuş, ait olduğu dönemde orada yaşayan insanların günlük kullanım eşyaları konusunda beğeni ve zevkleri hakkında bilgi vermektedir. Willow-pattern porselenlerin birçok kazıda kazı buluntusu olarak değerlendirilmesinin yanı sıra mimari yapılarda bezeme unsuru olarak da kullanılmıştır. Tüm bunlar, 19. yüzyılda bu porselenlerin fabrikasyon olarak ne kadar yoğun şekilde üretildiğinin göstergesidir. Görüldüğü gibi bu porselenler o kadar yoğun şekilde üretilmiş ki birincil kullanım amacının dışında mimari tasarımda bezeme unsuru olarak da değerlendirilmiştir. 18. yüzyıl sonlarında ilk örneğinin tasarlanmış olduğu bu motif, 19. yüzyılda yaygın şekilde uygulanmış, 20. yüzyılda uygulanmaya devam etmiş ve hatta günümüzde de porselenlere aktarılmaya devam etmektedir. Ayrıca bu motif, çağdaş sanatçılar üzerinde de etki uyandırmış ve günümüzde bu sanatçılar tarafından yorumlanarak yeni sanat eserlerinin icrasına devam edilmektedir.

KAYNAKÇA

- Ade Boger, L. (1971). *The Dictionary of World Pottery and Porcelain*. Printed in the united states of America, London.
- Ağatekin, E. (2018). “Çağdaş Seramik Sanatında Mavi Beyaz Tabaklar”, *idil*, 7(48), 919-930.
- Copeland, R. (1980). *Spode's Willow Pattern Other Designs After the Chinese*, Rizzoli International Publications.
- Coysh, A.W.-Henrywood, R.H. (1982). *The Dictionary of Blue and White Printed Pottery 1780-1880*, C. 2, Antique Collectors' Club.
- Dabal, J. (2017). “Angielskie fajanse dekorowane motywem wierzby (*Willow pattern*) w świetle badań archeologicznych w Gdańsku”, *Kwartalnik Historii Kultury Materialnej*, 65(3), 309-318.
- D'Antonio, F. (2018). “The Willow Pattern: Dunham Massey”, *The East India Company at Home, 1757-1857*, <https://bpb-eu-w2.wpmucdn.com/blogs.ucl.ac.uk/dist/1/251/files/2014/06/Willow-Pattern-PDF-Final-19.08.14.pdf> (Erişim Tarihi: 11.11.2023).
- Demir, D. (2023). *Balatlar Kazısı Geç Osmanlı Mezarlığından Seramik ve Porselen Buluntular* [Yayımlanmamış Doktora Tezi] Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü .
- Drummond, A. (1992). *The Willow Pattern Story*, North-South Books, Hudson Terrace Piermont New York.
- Fındık, E. (2007). “Demre –Myra Aziz Nikolaos Kilisesi Kazılarında Osmanlı Dönemine Ait Seramik, Cam ve Diğer Buluntular”, *SERES 2007 IV. Uluslararası Katılımlı Seramik, Cam, Emaye Sır ve Boya Semineri*, Türk Seramik Derneği Yayını, İstanbul, s. 728-747.
- Fontannaz, L. (1981). *The Willow Pattern Story*, Angus & Robertson Publishers.
- Giehler, T. (2020). The Ceramics of the Maritime Silk Road How Export Porcelain has Shaped a Globalized World, https://www.academia.edu/43357801/The_Ceramics_of_the_Maritime_Silk_Road_How_export_porcelain_has_shaped_a_globalized_world (Erişim Tarihi: 02.11.2023).
- Godden, G.A. (1977). *Encyclopaedia of British Pottery and Porcelain Marks*, Alden Press.

- Gök-Gürhan, S. (2011). “Akdeniz Ticaretinin Önemli Belge Buluntuları: Seramikler”, *Sanat Tarihi Dergisi*, 20(2), 61-100.
- Gök-İpekçioğlu, S. (2018). “Sinop Balatlar Yapı Topluluğu’nda Ortaya Çıkarılan Avrupa Seramiklerinin Batı Karadeniz Ağı İçerisindeki Yeri”, *Sanat Tarihi Dergisi*, XXVII, 331-347.
- Haggarty, G.R. (2020). “Scottish East Coast Transfer Printed Wares”, <https://www.transferwarecollectorsclub.org/sites/default/files/pdf/2019georgehaggartyccpaper1feb-2020.pdf> (Erişim Tarihi: 03.11.2023).
- Jeffries, N. (2022). “Ceramics and Pottery The Enduring Appeal of the Willow Pattern Print”, *Oup Uncorrected Proof – Firstproofs*, 28(1), Newgen, s. 457-472.
- Kalyoncu, H. (2011). *Topkapı Sarayı Müzesi Yıldız Porselenleri Koleksiyonu’nun Değerlendirilmesi* [Yayımlanmamış Doktora Tezi] Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Köroğlu, G., Yıldırım, Y. S., Kan Şahin, G., Hetto, O. (2021). “Dünü ve Bugünüyle Balatlar Kilisesi Kazıları”, *Sinop Kültür ve Turizm Sempozyumu*, s. 75-86.
- Köroğlu, G., İnanan, F. (2017). “Sinop Balatlar Kilise Kazılarında Ortaya Çıkarılan Seramikler”, *Uluslararası Ortaçağ ve Modern Akdeniz Dünyası Seramik Kongresi*, İstanbul, s. 319-327.
- Krueger, C. (1999). *The Willow Pattern*, Crystal Lake, PB Rigby.
- Meriç, Z. A. (2021). *Smyrna/İzmir Agorası Buluntuları Işığında Osmanlı Devleti ile Avrupa Devletleri Arasındaki Seramik Ticareti (16.-19. Yüzyıl)* [Yayımlanmamış Doktora Tezi] Ege Üniversitesi.
- Meriç, Z.A. (2022). “Avrupa’dan Osmanlı Topraklarına İthal Edilen Seramikler (16-19. Yüzyıl)”, *AKRA Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi*, 26, 155-182.
- Oral, Ö. (2009). *Alanya Kalesi Kazılarında Çıkan Avrupa Porselenleri* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi] Ankara Üniversitesi.
- Orhanlı, O. (2018). *Anadolu Türk Mimarisinde Bezeme Unsuru Olarak Seramik Kullanımı* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi] Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Polat, T.-Orhanlı, O. (2020). “Adıyaman Camilerinde Süsleme Unsuru Olarak “Bacini” Uygulamaları”, *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 35, 672-701.
- Polat, T. (2021). “Geç Dönem Osmanlı Mimarisinde Bölgesel Bir Süsleme: Bacini (Şanlıurfa Örnekleri Üzerinden Bir Değerlendirme)”, *Sanat Tarihi Dergisi*, 2(30), 1117-1145.
- Savage, G.-Newman, H. (2000). *An Illustrated Dictionary of Ceramics*, Thames and Hudson, Londra.
- Stobart, J. (2023). *Global Goods and the Country House Comparative Perspectives, 1650-1800*, UCL Press.
- Tufan, Ö. (2022). “Topkapı Sarayı Avrupa Porselenleri Koleksiyonu”, *Milli Saraylar*, 23, 128-159.
- Uysal, A. O. (2007). “Demirköy Fatih Dökümhanesi Kazısı Seramik Buluntuları”, *Çanak BYZAS 7*, Ege Yayınları, İstanbul, s. 545-558.
- Yılmaz, E. (2012). “Seramik ve Transfer Baskı: 1750-1900”, *Sanat ve Tasarım Dergisi*, 1(10), 93-111.
- Young, J. D. (1996). *The Blue Willowware Book and Appraisal Guide*, White Oak Press.
- <https://whichmuseum.co.uk/museum/lahaina-heritagemuseum-10767/> /Erişim Tarihi: 01.12.2023.
- <https://nationalmuseumpublications.co.za/the-willow-pattern/> /Erişim Tarihi: 01.12.2023.
- https://www.britishmuseum.org/collection/object/H_R-30 /Erişim Tarihi: 21.11.2023.
- <https://collections.vam.ac.uk/item/O77999/plate-spode-ceramic-works/> /Erişim Tarihi: 21.11.2023.
- <https://nationalmuseumpublications.co.za/the-willow-pattern/> /Erişim Tarihi: 21.11.2023.
- <https://data.fitzmuseum.cam.ac.uk/id/image/media-1807280849> / Erişim Tarihi: 21.11.2023.